

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

PECULIARITIES OF THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Стаття присвячена проблемі формування комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей. Огляд сучасних наукових досліджень з проблем професійної підготовки вчителів філологічних спеціальностей показав, що їх підготовка спрямована на формування професійної компетентності, яка охоплює педагогічну, комунікативну, фольклорну, літературну, культурознавчу, психологічну, методичну, інформаційну та науково-дослідну компетентності, якими студенти оволодівають під час вивчення відповідних дисциплін.

Розглянуто питання професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, що потребує формування комунікативної компетентності.

Представлено складові комунікативної компетентності. Зазначається, що здатність особистості налагоджувати та підтримувати необхідні контакти в соціумі, сукупність знань, умінь та навичок у сфері вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття та відображення дійсності у різноманітних ситуаціях спілкування може здійснюватися лише завдяки сформованій комунікативній компетентності.

Автор доводить, що мовна спрямованість освітнього процесу можлива лише при мовно-розумовій активності вчителів, яка головним чином характеризує їх діяльність. При навчанні говорінню основним завданням є розвиток мовного вміння, яке тісно пов'язане з комунікативною функцією мислення. Під час комунікативного завдання у мовника з'являється внутрішня, мовно-розумова, активність. Формування мислення, орієнтованого на стале майбутнє та відповідні життєві цінності і пріоритети – ключова мета освіти для сталого розвитку. Виховні принципи сталого розвитку: можливість у здобувачів освіти висловлювати та відстоювати власну точку зору; мислити критично; вчитися працювати у команді, домовлятися та поважати демократичні рішення; бути толерантними та відповідальними; бути відкритими для навчання та самонавчання; вміти приймати самостійні рішення у власному повсякденному житті.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, інноваційні освітні технології, особистісно орієнтоване навчання, підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей, розвиток особистості, професійна діяльність.

The article is devoted to the problem of formation of communicative competence in the process of professional training of future teachers of philological specialties. A review of modern scientific research on the problems of professional training of teachers of philological specialties showed that their training is aimed at the formation of professional competence, covering pedagogical, communicative, folklore, literary, cultural, psychological, methodological, informational and research competence. study of relevant disciplines.

Issues of professional training of future teachers of philological specialties that require the formation of communicative competence are considered.

The components of communicative competence are presented. It is noted that the ability of a person to establish and maintain the necessary contacts in society, a set of knowledge, abilities and skills in the field of verbal and non-verbal means for adequate perception and reflection of reality in various communication situations can be realized only thanks to communicative competence.

The author proves that the linguistic orientation of the educational process is possible only with the verbal activity of teachers, which mainly characterizes their activity. When teaching speaking, the main task is the development of speech skills, closely related to the communicative function of thinking. During a communicative task, an internal, linguistic, activity appears in the broadcaster. The formation of a mindset focused on a sustainable future and corresponding values and priorities is the key goal of education for sustainable development. Educational principles of sustainable development: the opportunity for education applicants to express and defend their point of view; thinks critically; learns to work in a team, negotiate and respect democratic decisions; be tolerant and responsible; be open to learning and self-learning; be able to make independent decisions in your everyday life.

Key words: competence, key competence, innovative personal training, training of future teachers philology, personal development, professional activity.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.1.8>

Глянєнко К.А.,

канд. пед. наук,
викладач комісії педагогічних та соціально-гуманітарних дисциплін Відокремленого структурного підрозділу «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет»»

Постановка проблеми. Впровадження в систему професійної підготовки компетентнісного та комунікативного підходів внесло значні корективи у визначення покомпонентної структури комунікативної компетентності майбутнього вчителя філологічних спеціальностей з урахуванням педагогіки, лінгвістики, психології, дидактики, філософії, соціології, педагогічної майстерності.

Однією з актуальних проблем вищої школи є проблема підготовки вчителів загальноосвітніх закладів. Вдосконалення потребує професійна підготовка майбутнього фахівця. Актуальність формування комунікативно спроможного майбутнього вчителя філологічних спеціальностей зумовлена особливостями практичної підготовки. Розвиток освіти в наш час – стратегічне питання

еволюції Української держави, оскільки є підґрунтям для досягнення економічної незалежності на основі подальшого зростання її інтелектуального потенціалу. Перетворення в системі освіти необхідно починати з педагогічної освіти. Сучасне соціальне замовлення висуває принципово нові вимоги до педагогічних кадрів, адже сприяти формуванню особистості може тільки такий учитель, який сам є творчим.

Аналіз останніх досліджень і проблем. Комунікативні процеси, інтенсифіковані гіпершвидким темпом сучасного життя, актуалізували проблему міжособистісних контактів, інтеграції окремої особистості в соціум. Окреслені явища постають предметом наукових досліджень, які вивчали протягом останніх десятиліть (Н.М. Бібік [1], О.В. Овчарук [8], М.І. Пентиліук [9], О.І. Пометун [10], Т.В. Симоненко [13]). У наукових доробках презентуються моделі формування комунікативної компетентності як кінцевий результат професійної підготовки.

Мета статті – визначити особливості формування комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з ключових тенденцій сучасної державної політики України є орієнтація на активне входження до європейської та світової спільноти, що потребує переходу вищої школи на нову концепцію підготовки педагогічних кадрів – кваліфікованих фахівців, здатних ефективно і творчо працювати на рівні світових та європейських стандартів, готових до постійного професійного удосконалення, соціальної і професійної мобільності фахівця, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, уміє визначати та успішно досягати нових педагогічних цілей, є суб'єктом особистісного і професійного зростання, ключовою фігурою у формуванні життєвої компетентності здобувачів освіти. Розв'язання цього завдання забезпечується реалізацією компетентнісного підходу у вищій професійній освіті. У зв'язку з цим здобути в процесі підготовки вчителів філологічних спеціальностей знання, навички та вміння потрібно розглядати з точки зору кінцевого освітнього результату – формування їх компетентностей.

Для того, щоб розкрити сутність проблеми формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя, необхідно розглянути особливості професійної підготовки студентів філологічних спеціальностей – майбутніх вчителів. Питанню професійної підготовки вчителя присвячено достатню кількість наукових праць. Але незважаючи на це, не можна стверджувати, що ця проблема сьогодні повністю розв'язана. Зазначимо також, що комунікативний розвиток здійснюється усередині цілісної системи особистості відповідно

до ліній розвитку: особистісної, інтелектуальної, діяльній, які невід'ємні одна від одної. Комунікативний розвиток повинен розглядатися в загальному контексті соціалізації студента в плані обліку особливостей узагальнення, формування понять, спілкування з викладачами, однолітками, обліку особливостей загальної ситуації соціального розвитку тощо [5].

Огляд сучасних наукових досліджень з проблем професійної підготовки вчителів філологічних спеціальностей показав, що їх підготовка спрямована на формування професійної компетентності, яка охоплює педагогічну, комунікативну, фольклорну, літературну, культурознавчу, психологічну, методичну, інформаційну та науково-дослідну компетентності, якими студенти оволодівають під час вивчення відповідних дисциплін. Водночас, на думку відомого вітчизняного науковця О.М. Семенов, професійна підготовка передбачає сукупність психологічних і моральних якостей особистості, знань, умінь, навичок, оволодіння якими дає їм можливість викладати відповідні предмети в загальноосвітніх закладах різних типів, що зумовлює оновлення методології змісту й технологій підготовки компетентних фахівців цієї спеціальності з урахуванням компетентнісно-орієнтованого та комунікативного підходів [12, с. 28]. Також частина науковців розглядає професійну компетентність майбутніх вчителів через ідею імітаційного моделювання педагогічної діяльності. На думку дослідників, професійно-компетентний учитель – це той, який здатний реалізувати педагогічну діяльність, педагогічне спілкування на досить високому рівні, досягаючи позитивних результатів навчання й виховання здобувачів освіти.

Важливою є думка І.А. Зязюна про те, що педагогічна освіта як смисл і мета, об'єкт і суб'єкт мають особистість учня-студента-вчителя у постійному розвитку. Мета педагогічної освіти – формування образу та опанування сенсу професії вчителя як триєдності духовного, соціального, професійного. Мета вищої педагогічної школи – професійне виховання вчителя – багатомірне і багатофункціональне явище, що має на меті духовне становлення як активне внутрішнє прагнення до істини, добра, краси, осмислення цілісного світу; формування педагогічної культури; гармонійний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових, етичних та естетичних якостей [6, с. 111].

Отже, професійна підготовка майбутніх вчителів філологічних спеціальностей – це процес формування та розвитку достатнього для ефективної професійної діяльності рівня компетентності під час теоретичної підготовки та практичної діяльності; організований, безперервний і цілеспрямований процес з оволодіння знаннями, спеціальними вміннями та навичками, необхідними для успішного виконання професійних дій.

У теорії і методиці навчання мов чітко виокремився новий комунікативно-діяльнісний, комунікативно-прагматичний підхід, що дав можливість ученим розглядати мовну систему в тісному взаємозв'язку з умовами її використання, функціонування, засвоєння і тими змінами, що відбуваються у процесі спілкування. Комунікативна спрямованість у процесі професійної підготовки має на меті забезпечити оволодіння майбутніми фахівцями мовою як засобом спілкування у педагогічній діяльності і повсякденному житті. Мовленнєве висловлювання є структурною одиницею спілкування, яке охоплює:

- мотивацію і первинну орієнтацію в проблемній ситуації;
- комунікативне завдання, орієнтування в умовах цього завдання;
- внутрішнє програмування мовленнєвої дії;
- реалізацію внутрішньої програми: семантичну, граматичну, акустико-артикуляційну і моторну реалізацію програми.

Комунікативна компетентність, за визначенням О.О. Селіванової, – «здатність мобілізувати різноманітні знання мови, паравербальних засобів, ситуації, правил і норм спілкування, соціуму, культури для ефективного виконання певних комунікативних завдань у відповідних контекстах чи ситуаціях» [11, с. 263]. Комунікативна компетентність «передбачає володіння не лише знаннями, а й уміннями й навичками побудови інтенційно-стратегічної програми комунікації, дотримання її і контролю за нею у процесі спілкування; орієнтації на співрозмовника, передбачення його реакції; вибору мовних та паравербальних засобів комунікації і їхнього декодування» [11, с. 265].

Комунікативна компетентність – це здатність індивіда налагоджувати та підтримувати необхідні контакти в соціумі, сукупність знань, умінь та навичок у сфері вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття та відображення дійсності у різноманітних ситуаціях спілкування.

Комунікативність передбачає мовну спрямованість освітнього процесу, яка полягає в тому, що шлях до цієї мети є саме практичне використання мови. Постійне практичне використання мови допомагає здобувачам освіти побороти перешкоди на шляху лінгвістичних маніпуляцій, робить навчання цікавим тому, що узгоджується з кінцевою метою та забезпечує засвоєння мовлення як засобу спілкування [4, с. 6].

Мовна спрямованість освітнього процесу можлива лише при мовно-розумовій активності вчителів, яка головним чином характеризує їх діяльність. При навчанні говорінню основним завданням є розвиток мовного вміння, яке тісно пов'язане з комунікативною функцією мислення. Під час комунікативного завдання у мовника з'являється внутрішня, мовно-розумова,

активність. Формування мислення, орієнтованого на стале майбутнє та відповідні життєві цінності і пріоритети – ключова мета освіти для сталого розвитку. Виховні принципи сталого розвитку: можливість у здобувачів освіти висловлювати та відстоювати власну точку зору; мислити критично; вчитися працювати у команді, домовлятися та поважати демократичні рішення; бути толерантними та відповідальними; бути відкритими для навчання та самонавчання; вміння приймати самостійні рішення у власному повсякденному житті [3, с. 80–81].

Комунікативна здатність – можливість встановлювати контакти з іншими людьми та підтримувати суспільні взаємозв'язки. Комунікативні навички і власне спілкування – це багатоплановий процес, необхідний для організації контактів між людьми під час спільної діяльності. Комунікативна компетентність реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: рецепції (аудіювання, читання), інтеракції (усне спілкування, писемне спілкування), продукції (усна продукція, писемна продукція), медіації (усний переклад, письмовий переклад). Види мовленнєвої діяльності зазвичай конкретизуються у сферах, що з практичних цілей навчання класифікуються як суспільні (пов'язані із соціальними видами взаємодії (ділові та адміністративні установи, сервіс, культура та дозвілля, засоби зв'язку тощо), особисті (родинні стосунки та індивідуальні соціальні види діяльності), освітні пов'язані з навчальним/тренувальним контекстом (як правило, у певному закладі) та професійні (охоплюють все, що пов'язане з людською діяльністю і стосунками у процесі виконання професійних обов'язків).

Формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів філологічних спеціальностей у процесі професійної підготовки є системою обґрунтованих педагогічних дій і цілеспрямованих заходів в освітньому процесі ЗВО, побудованому з урахуванням сучасних освітніх тенденцій, наукових підходів та принципів. Оптимальний зв'язок між навчально-пізнавальною, позанавчальною, науково-дослідницькою роботою та системою педагогічних практик, збагачення змісту підготовки майбутніх вчителів філологічних спеціальностей культурологічним, комунікативним і технологічним потенціалом, введення до навчальних планів інтегрованих спецкурсів, удосконалення науково-методичного забезпечення, модернізація інформаційного супроводу сприятимуть формуванню комунікативної компетентності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, комунікативна компетентність розуміється як здатність користуватися мовою залежно від ситуації, особлива якість мовленнєвої особистості, набута в процесі спілкування або спеціального навчання. У контексті дослідження

комунікативна компетентність розглядається кризь призму педагогіки і професійної підготовки.

Проведене дослідження дало змогу виявити лише загальні методичні передумови. Проте необхідний подальший аналіз ефективного застосування педагогічних технологій з метою формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів філологічних спеціальностей у процесі професійної підготовки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ, 2004. 111 с.

2. Вольфовська Т.О. Комунікативна компетентність молоді як одна із передумов досягнення життєвої мети. Шлях освіти. 2001. № 3. С. 13–16.

3. Глянєнко К.А. Акмеологічний підхід як складова у системі випереджаючої освіти для сталого розвитку. Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 26 листопада 2015 р., м. Дніпропетровськ, ДООІППО / Наук. ред. О.Є. Висоцька. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. С. 80–81.

4. Глянєнко К.А. Комунікативний підхід при вивченні української мови: навч. посіб. Кіровоград: ПП «ПОЛІУМ», 2015. 84 с.

5. Глянєнко К.А. Професійна компетентність сучасного вчителя в навчально-виховному процесі. Неперервна педагогічна освіта: стан, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної

Інтернет-конференції / (м. Умань, 24 квітня 2015 року) ред. кол.: О.І. Безлюдний, Т.Д. Кочубей, Б.А. Якимчук та ін. Умань: ФОП Жовтий, 2015. С. 21–23.

6. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія. Київ – Черкаси: ЧПУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 608 с.

7. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За редакцією М. І. Пентиліук: М.І. Пентиліук, С.О. Караман, О.В. Караман. Київ, 2004. С. 108–112.

8. Овчарук О.В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. (під заг. ред. О.В. Овчарук.). Київ 2004. 111 с.

9. Пентиліук М.І. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. Українська мова і література в школі. № 2. 2010. С. 2–5.

10. Пометун О.І. Послідовна реалізація компетентнісного підходу в сучасній історичній освіті. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття. 2007. С. 33–39.

11. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля, Київ, 2010. 844 с.

12. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: [монографія]. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.

13. Симоненко Т.В. Теорія і практика професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів. Черкаси: Вид. Вовчок О.Ю., 2006. 328 с.